

A Kafka farka igazi társalgási darab, kortárs angol well made piece, szellemes párbeszédekkel, elég jó helyzetekkel és figurákkal, kevésbé jó konfliktussal. Alan Bennett műve, akitől erőfelé a Hölgy a furgonban-t láthattuk.

A történet Franz Kafka és Max Brod irodalomtörténeti viszonyából indul. Az első jelenetben Brod megígéri Kafkának, hogy halála után elégeti a kéziratait. Am a túlvilágról mindketten visszajönnek: Brodnak el kell számolnia szószegésével, Kafkának szembesülnie kell az- zal, hogy akarata ellenére ő lett az „európai irodalom egyik fénycsóvája”. A két férfi egy angol biztosítási ügynök szalonjában találkozik – aki éppenséggel amatőr Kafka-kutató –, ahová beállít Kafka félelmetes apja is. Elkez- dődik Kafka pere, melyet az utókor folytat le. Az utolsó jelenet a mennycsúszásban játszódik, ahová földi szenvedéseiért cserében az író is be- jut, s ahol járják a mennyi rumbát, jó a társa- ság, az Úristenről pedig kiderül, hogy Kafka apja. Aki persze író fiának egyetlen könyvét sem olvasta.

A *Kafka farka* nagy irodalomtörténeti anyagot, tudást, sok Kafka-közhelyet, iro- dalomelméleti általánosságot görget, a művészlét alapdilemmáiról szól (vagy in- kább csak szólhatna), mindezzel együtt könnyű, émeszthető, fel nem kavaró, seké- lyes társalgási darab. Értelmiségi habos torta. Nem akarja megrendíteni a nézőt Kafka személyiségének és emberi-családi viszonyainak (nem műveinek!) elemzésé- vel – csak szórakoztatni akar. A darabnak, valamint az amatőr Kafka-tudornak az a végső felismerése, hogy nekünk, az utókor- nak van szükségünk az aszketikus Kafka- személyiségképre, azaz mi tettük őt olyan- ná, amilyennek látni akartuk: Szenvedő Művészé. Ezt a jelenetet a mennycsúszá- gá mulatság, valamint Kafka zárórepli- kája tetőzi be: „A mennycsúszág maga lesz a pokol.” Mi pedig nevetünk Kafkán, meg- vetjük, és nem sajnáljuk. Mert ez a Kafka egy szerencsétlen flótás, számára a felhőt- len boldogság a legnagyobb büntetés.

Jó dráma lenne ez, ha legalább a saját nevetésünkkel szembesítene bennünket. Mert a nevetésünknek végső soron semmi köze a nagy íróhoz. Azon nevetünk ugyan- is, hogy ez a félresikerült, mániákus pasas, ez a bukott ember jól elszúrta az életét, nem vitte semmire, holott még életében si- keres lehetett volna. Ez pedig mai helyzet, tehát a *mostból* nevetünk. Ha elgondol- kodnánk azon, hogy valójában mi derít föl bennünket, akár szégyenkezhetnénk is. De mivel a színház gondolkodásra nemigen szocializál, nem tesszük.

A Magyar Színház apró háziszínpadára beszorult előadásnak nincs elég tere ah- hoz, hogy létrejőjön a szalon és benne a

TOMPA ANDREA

K., a kis farkú és világhírű író

■ ALAN BENNETT: KAFKA FARKA ■

szalondráma. Szlávik István díszlete jóvoltából két nézői térfeletről szemléljük a színésze- ket – jószerével profilból. A profilban való játszásból a színészek az előadás során úgy próbálnak kitörni, hogy kibeszélnek a nézőkhöz – akikre a szokásosnál is nagyobb szük- ségük van. A darab egyik erénye – az, hogy a társalgási drámák szalonhagyományával ját- szik – ebben a térben nem érvényesül. Nagy, levegős színpadon, ahol az ilyen darabok olajozottan működnek, a műfaj paródiája is sokkal meggyőzőbb lenne. Itt viszont szó sze- rint is hiányzik a darabban szembeni – elsősorban rendezői – távolságtartás.

Pedig a díszlet, az előadás szcenikája és játékmódja igyekszik a társalgási hagyomá- nyokra építeni. Az irodalomrajongó szalonjában ott sorakoznak *A Világirodalom Remekei*- sorozat pasztellszínű vászonba kötött kötetei. Minden a lehető legvalóságosabb-legrea- listább, a figurák ábrázolása is: Brod púpjá, Kafka karikás szeme. A realizmus azonban, amelyet a társalgási darab műfaja megkövetel, az előadás során egyre nagyobb teherré vá- lik, mert minduntalan visszahúz és emlékeztet – éppen arra a valós kiinduló helyzetre, amelytől inkább el akar szakadni. Hiszen amikor a Sydney–Linda házaspár szalonjába egymás után beállít a halott Max Brod, majd Kafka, végül Kafka apja, Linda eleinte való- ságos, racionális magyarázatot próbál találni jelenlétükre: arra gyanakszik, hogy betörök, börtönből szabadult filosz-gyilkosok, vagy esetleg a társadalombiztosító emberei. Ám las- san megfeledkezik – vagy a szerző, vagy a szereplő – e feltételezésekről, és a halott Brodot és Kafkát fogadja el valóságnak. A mindennapi ráció és a valóság bizonyos szem- pontból legyőzettek, vagy legalábbis feledésbe merül. A darab egyfelől elrugaszkodik a hétköznapi logikától (végül a mennycsúszágban köt ki), másfelől szinte mindvégig készen- létben tartja azt, és alkalmanként belefogódzik. Bruck János rendező viszont csak a való- ságban bíz. Ezért aztán nem tart távolságot sem a darabtól, sem a figuráktól, sem a tör- ténettől.

Max Brod úgy lép be Sydney házába – kilétét eleinte nem fedve fel –, hogy közli: mi- vel nem talált nyilvános vécét, a család kertjét használta erre a célra, és tévedésből levizelte

Bede Fazekas Szabolcs (Sydney) és Görög László (Max Brod)

Ifj. Jászai László (Hermann K.), Őze Áron (Kafka) és Varga Mária (Linda)

az éppen arra járó teknősbékát. A teknősbéka problematikus szereplő: valahogyan muszáj a színpadon lennie. Ott is van: egy üres, viszont igazi páncél, béka nélkül. Lassan, egyenletes tempóban még ki is araszol onnan. Tehát felkelti a valóság tökéletes illúzióját, anélkül, hogy valóságos lenne, ráadásul a „hamissága” sincsen kijátszva. A valóság másolata – de mint másolat nem játszik.

A darab címe irodalom ironikus alulnézetben – s ez a könnyed ironia, távolságtartás és játékoság mindvégig jelen van (Gecsényi Györgyi gördülékeny párbeszédeiben is). Max már az első jelenetben tudja, hogy mi lesz *majd*, ismeri a kéziratok jövőjét, de nem azért, mintha próféta lenne, hanem mert a jelenből – a mi jelenünkéből – látja a múltat. De az abszurdba hajló könnyed nevetés a színpadon csak az utolsó jelenetben, a felhők fölött valósul meg felhőtlenül.

A darabban jó szereplehetőségek vannak. A legkisebbel kezdem. A Papának – ő az angol házaspár nehéz terhe, akit épp egy öregotthonba készülnek bedugni – mindössze pár szavas a szerepe: a Kafka-vitában tökéletes kívülálló, egyszavas kulcsmondatokat mond. Kállai Ferenc a leghétköznapiabb és egyben a leginkább zavarba ejtően bájos abszurdot csiholja ki belőle. A Kafka (Őze Áron) és Max Brod (Görög László) párosnak az első felvonásban vannak jó helyzetei, a másodikban kettejük viszonyáról átkerül a hangsúly az apa-fiú kapcsolatra. A két alak termékeny kontrasztban van: Görög László színpadi jelenlétét, intenzitását, simulékonyságát, humorát Őze Áron ikonyszerű, változatlan, merev Kafkája ellenpontozza. Őze (első jelenetét leszámítva) pontosan megvalósítja a rendezői elgondolást, ám a figura végül nem mozdul el sem önmaga (ironikus) reflexiója, sem viszonyainak megváltozása felé. Hermann K., a diktátor apa szerepét ifj. Jászai Lászlóra bízták, s ez szereposztási telitalálat. Harsány, nyers, egy tömbből faragott, agresszív apát alakít. Játékában – a rendezői akaratnak megfelelően – túltengenek a látványos gesztusok, az öngazolások; éppen ezért a fiával való viszonya másodrendű, kevésbé kidolgozott. Ám a második felvonás jórészt kettejük kapcsolatának alakulásán múlik. Az apa azzal fenyegeti fiát, hogy ha nem engedelmeskedik neki – azaz nem hamisítja meg együtt az irodalomtörténetet, és nem csinálnak belőle egy „jó” apát –, világgá és irodalomtörténeti ténnyé kürtöli, hogy mekkora volt Kafka farka. Apa és fia között leegyszerűsítő plakátviszony van, ezért kettejük pere, a második felvonás első része élettelen tézisdrámába fullad. És mivel az előadásban egyetlen szereplő sem nő apokaliptikus méretűvé, az apa – aki mind közül leginkább válhatna démonná – csupán egy jó kis realista karakterszereplő marad. Pedig az apa-fiú viszony az utolsó jelenetben mint Úristen–Kafka viszony igazán parodisztikus mennyei magaslatokba emelkedik.

Az angol biztosítási ügynök és felesége szerepe (Bede Fazekas Szabolcs és Varga Mária) a dráma kényes pontja. Nekik kell megteremteniük a társalgási darabhoz nélkülözhetetlen szalont, ők szolgáltatják az apropót és a mindennapi valóságot ahhoz, hogy Max Brod és Kafka egyszer csak beszéljen az ajtón. Sydney érdeklődése Kafka iránt

kimerül annak tanulmányozásában, hogy Kafka minden személyiségi és egyéb problémája arra a freudi kérdésre vezethető vissza, miszerint Kafkának kicsi volt a farka. A házaspárral semmi baj nem volna, ha kicsit kevésbé vennék őket komolyan az előadás: ha megteremtené valóságukat (a házasságot és azon belüli viszonyukat), egyben el is tartaná magától azt. De a „mekkora volt Kafka farka?” kérdést tulajdonképpen mindenki halálosan komolyan veszi, lassan a néző is, aki lélegzetét visszafojtva várja, hogy elhangozzék a bűvös szám...

Bede Fazekas Szabolcs alakításában nem látni azt a (kafkai) megszállottságot Kafka iránt, amelytől egyszer csak Max Brod és Kafka beszél *neki* az ajtón. Hiszen ezek a halottak nemcsak azért jelennek meg, hogy az utókor szemszögéből felülvizsgálják önmagukat, hanem azért is, mert valahol Angliában él egy biztosítási ügynök, Sydney, aki mániákusan kutatja Kafkát. Hasonlít is rá. Olyannyira mániákusan kutatja, hogy egy napon bogárként ébred fel... ja nem, beszél hozzá Franz Kafka.

**ALAN BENNETT:
KAFKA FARKA
(Magyar Színház)**

FORDÍTÓ-DRAMATURG: Gecsényi Györgyi. **DÍSZLET:** Szilávik István. **JELMEZ:** Tordai Hajnal. **RENDEZTE:** Bruck János.

SZEREPLŐK: Őze Áron, Görög László m. v., Bede Fazekas Szabolcs, Varga Mária, ifj. Jászai László, Kállai Ferenc.